

УДК 376.011

[https://doi.org/10.52058/2786-4952-2025-3\(49\)-366-378](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2025-3(49)-366-378)

Григор'єва Наталя Анатоліївна доктор філософії, старший викладач кафедри дошкільної освіти, Бердянський державний педагогічний університет, м. Запоріжжя, тел.: (095) 181-62-04, <https://orcid.org/0000-0002-7650-4577>

РЕАЛІЗАЦІЯ ФІЛОСОФСЬКИХ ПРИНЦИПІВ ПЕДАГОГІКИ МАРІЇ МОНТЕССОРІ У МУЗИЧНОМУ ВИХОВАННІ ДІТЕЙ

Анотація. У світі, що швидко змінюється, музичне виховання стає важливим елементом розвитку емоційної інтелігенції та творчих здібностей. Використання філософських принципів М. Монтессорі у музичному вихованні сприяє формуванню самостійних, впевнених і творчих особистостей, що є ключовим фактором для успішної адаптації дітей у сучасному суспільстві. Інтеграція музики в освітній процес сприяє також розвитку креативного мислення та навичок вирішення проблем, що відповідає вимогам сучасної педагогіки.

Стаття розглядає впровадження основних філософських принципів педагогічної системи Марії Монтессорі у контексті музичного виховання дітей. Метод Монтессорі, з його акцентом на індивідуальний розвиток і самостійність дитини, виявляється надзвичайно ефективним у музичному вихованні. У статті аналізуються різні аспекти інтеграції музики в освітній процес, роль самовираження та творчості у формуванні гармонійної особистості, а також способи забезпечення середовища, яке сприяє розвитку музичних здібностей дітей. Названі основні види дидактичних матеріалів та наведено приклади роботи з ним. Музичне виховання дітей за монтессорі-методом здійснюється не лише в спеціально створеному музичному осередку, а й у зоні сенсорного розвитку та під час опанування підготовчих вправ до роботи в класі. У статті акцентовано на тому, що робота з музичного виховання дітей ґрунтується на основних філософських та педагогічних ідеях М. Монтессорі.

Окреслено приклади практичного застосування монтессорі-підходу до музичного виховання, а також вказано на потенційні переваги та виклики такої інтеграції. Означений підхід до музичного виховання підкреслює важливість розвитку емоційної, інтелектуальної та фізичної складових дитини через музику, ілюструючи значний внесок філософії Монтессорі у сучасну педагогіку.

Ключові слова: музичне виховання, діти дошкільного віку, педагогіка Марії Монтессорі, розвивальне середовище, монтессорі-педагог, сенсорний розвиток, музичні інструменти.

Hryhorieva Natalia Anatoliivna PhD, Senior Lecturer at the Department of Preschool Education, Berdyansk State Pedagogical University, Zaporizhzhia, tel.: (095) 1816204, <https://orcid.org/0000-0002-7650-4577>

REALIZATION OF PHILOSOPHICAL PRINCIPLES OF MARIA MONTESSORI'S PEDAGOGY IN CHILDREN'S MUSICAL EDUCATION

Abstract. In a rapidly changing world, music education becomes an important element in the development of emotional intelligence and creative abilities. The use of Maria Montessori's philosophical principles in music education promotes the formation of independent, confident, and creative personalities, which is a key factor for the successful adaptation of children in modern society. Integrating music into the educational process also contributes to the development of creative thinking and problem-solving skills, aligning with the demands of modern pedagogy. This article examines the implementation of the main philosophical principles of Maria Montessori's pedagogical system in the context of children's music education. The Montessori method, with its emphasis on individual development and child autonomy, proves to be highly effective in music education.

The article analyzes various aspects of integrating music into the educational process, the role of self-expression and creativity in forming a harmonious personality, and ways to provide an environment that fosters the development of children's musical abilities. The main types of didactic materials are named, and examples of working with them are given. Music education for children according to the Montessori method is carried out not only in a specially created music center but also in the area of sensory development and during the mastery of preparatory exercises for class work. The article emphasizes that music education for children is based on the fundamental philosophical and pedagogical ideas of Maria Montessori. It outlines examples of practical application of the Montessori approach to music education and points to the potential advantages and challenges of such integration.

This approach to music education underscores the importance of developing the child's emotional, intellectual, and physical components through music, illustrating the significant contribution of Montessori's philosophy to modern pedagogy.

Keywords: music education, preschool children, Maria Montessori's pedagogy, developmental environment, Montessori teacher, sensory development, musical instruments.

Постановка проблеми. Музичне виховання є важливою складовою гармонійного розвитку дитини дошкільного віку, оскільки сприяє сенсорному, когнітивному, емоційному та соціальному розвитку. Для сучасної педагогічної науки характерна тенденція до розробки новітніх технологій навчання та

виховання на основі дослідження й використання класичної спадщини видатних педагогів. У цьому напрямі неоціненну користь може надати педагогічний досвід італійського вченого Марії Монтессорі. Методика базується на принципах самостійного навчання, сенсорного розвитку та врахування чутливих періодів розвитку дитини, відкриває нові можливості для ефективної музичної освіти в дошкільному віці.

Актуальність теми зумовлена необхідністю пошуку інноваційних підходів до музичного виховання, які б відповідали природним особливостям розвитку дитини, її інтересам та потребам. Метод Монтессорі передбачає використання спеціально підготовленого середовища, де музика стає не лише засобом розвитку слухового сприйняття, а й інструментом формування ритмічного чуття, координації рухів, творчого самовираження.

В умовах сучасної освіти, що орієнтована на особистісний розвиток і компетентнісний підхід, важливим є впровадження методик, які сприяють активному залученню дітей до музичної діяльності, формуванню естетичних смаків і розширенню сенсорного досвіду. Теоретичний аналіз системи музичного виховання за методом М. Монтессорі дозволить розробити ефективні педагогічні стратегії для оптимізації освітнього процесу в дошкільних закладах враховуючи вимоги Державного стандарту дошкільної освіти: індивідуалізація навчання, природовідповідність, дитиноцентризм, розвиток базових якостей особистості – самостійність, креативність, творчість [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні аспекти виховної системи відомого педагога, психолога, філософа, лікаря М. Монтессорі, її педагогічна діяльність аналізуються у публікаціях вітчизняних науковців та педагогів І. Дичківської, Н. Дудник А. Ільченко, Т. Поніманської, Н. Прибильської, М. Чепіль, С. Якименко та ін. Заслуговує на увагу стаття Н. Матвеевої та М. Клепар «Музично-виховні концепції Марії Монтессорі та Злотана Кодая як важливий засіб розвитку творчих здібностей особистості», в якій дослідниці охарактеризували наукові інтереси, практичне й теоретичне значення представлених музично-виховних концепцій; проаналізували стрижневі педагогічні положення та принципи навчання музичної грамоти.

Метою статті є аналіз теоретичних засад і практичного застосування музичного виховання дітей дошкільного віку за методом М. Монтессорі, а також виявлення його впливу на сенсорний розвиток, емоційне сприйняття та формування музичних здібностей дошкільників.

Для досягнення поставленої мети передбачено вирішення таких завдань:

1. Проаналізувати теоретичні засади музичного виховання в дошкільному віці та особливості його реалізації у системі М. Монтессорі.
2. Визначити роль сенсорного розвитку у формуванні музичних здібностей дітей дошкільного віку за методом Монтессорі.
3. Охарактеризувати специфіку музичного середовища в монтессорі-педагогіці та його вплив на емоційний і когнітивний розвиток дитини.

4. Узагальнити педагогічний досвід використання музичних практик у монтессорі-групах та виокремити ефективні методи роботи.

Під час дослідження використані теоретичні методи: **аналіз, синтез та узагальнення** – для вивчення наукових джерел, методичних матеріалів і досвіду музичного виховання за методом М. Монтессорі; **порівняльний аналіз** – для виявлення специфіки музичного виховання в традиційній дошкільній освіті та монтессорі-педагогіці.

Дослідження ґрунтується на міждисциплінарному підході, що поєднує психологічні, педагогічні та музикознавчі концепції, які визначають особливості розвитку дитини та значення музичного виховання в освітньому процесі. До філософських засад належать: **гуманістична педагогіка** (К. Роджерс, А. Маслоу, В. Сухомлинський) – ідея особистісно орієнтованого підходу до виховання та розвитку дитини; **концепція свободи та самостійності навчання** (Ж.-Ж. Руссо, Дж. Дьюї, М. Монтессорі) – принцип самостійного вибору діяльності дитиною відповідно до її інтересів. До психолого-педагогічних основ належать: **теорія сенситивних періодів розвитку дитини** (М. Монтессорі) – обґрунтування значущості сенсорного виховання в дошкільному віці включно з музичним розвитком; **концепція психофізіологічного розвитку дітей** (Л. Виготський, П. Гальперін, О. Леонт'єв) – роль середовища у розвитку психічних функцій дитини, зокрема сенсорики та емоційного сприйняття музики; **педагогічна теорія інтегрованого навчання** (Л. Венгер, О. Запорожець) – значення музики як засобу розвитку мислення, мовлення, емоційної сфери дитини.

Методологічними підходами є **системний підхід** – розгляд музичного виховання як комплексного процесу, що інтегрує сенсорний, когнітивний та емоційний розвиток дитини; **діяльнісний підхід** – акцент на активному залученні дитини до музичних практик у процесі навчання; **індивідуально-диференційований підхід** – адаптація методів музичного виховання до потреб і рівня розвитку кожної дитини. Такий підхід дозволяє дослідити концепцію музичного виховання в монтессорі-педагогіці як цілісну систему, що сприяє всебічному розвитку дитини дошкільного віку.

Виклад основного матеріалу. Марія Монтессорі наголошувала, що, навчання музиці з раннього віку є важливим для загального розвитку дитини. Зокрема, музичний досвід впливає на розвиток почуттів, мови, пам'яті, слуху і навіть зору. І хоча, на її думку, не кожен учень стане талановитим музикантом, який створює нові шедеври та вражає світ, музика пронизує практично кожен сферу життя, допомагаючи дітям опановувати інші навички. Зокрема, вивчення музики розвиває: концентрацію; підрахунок та інші математичні навички; здатність слухати; самодисципліну; співпрацю; використання мови; пам'ять і навички запам'ятовування; творчі здібності; просторово-часові міркування; абстрактні міркування; фізичну координацію (велика та дрібна моторика).

Уроки музики Монтесорі не були відокремлені від загального навчального процесу, а тісно перепліталися з іншими видами діяльності та дисциплінами, яким приділяли увагу. Зокрема, навчання ритму дозволило дітям рухатися більш впевнено. Найпростішим і найефективнішим рішенням виявилось оволодіння основами музики через ритм і рух. Спів пісень також був включений у заняття з розвитку мови, допомагаючи дітям вивчати нову лексику та запам'ятовувати її. Музичні завдання на уроках математики також сприяли засвоєнню складних понять, які краще запам'ятовувалися за допомогою пісень і ритмів. Такий же підхід застосовувався і на інших уроках, що давало багато позитивних результатів.

Створюючи середовище із безліччю приємних та позитивних емоцій, у тому числі за допомогою музичного супроводу чи використання музики під час занять, батьки чи вихователі мають можливість прищепити дітям щиру любов до навчання чи будь-якої справи, яку вони виконують. Монтесорі-підхід до музики має на меті розвіяти думку про те, що діти діляться на тих, хто має талант, і тих, хто не отримав такого дару від природи. Авторка педагогічної системи стверджувала, що ми схильні думати, що царство музики є привілейованою сферою для небагатьох щасливчиків. Однак досвід навчив нас, що якщо правильну освіту запропонувати з раннього дитинства, кожен здатний увійти в царство музики. Не кожен може мати талант займатися музикою на мистецькому рівні або створювати нові твори, але кожен може досягти рівня, коли він зможе насолоджуватися нею.

Монтесорі підкреслювала, що навчитися музики, як і читання, може кожен. Розуміння нот практично те саме, що й розуміння букв, надрукованих у книзі. А користь від того, що дитина частіше чує музику, співає, пробує грати на музичних інструментах, танцює чи рухається під музику, безцінна.

Основні принципи музичного виховання в системі базуються на філософських та педагогічних засадах монтесорі-методу:

1. Дитиноцентризм. Музичне виховання зосереджене на потребах, здібностях та особливостях кожної дитини.

2. Індивідуальний підхід. Кожна дитина має можливість самостійно обирати музичні діяльності, що сприяє розвитку її творчих здібностей.

3. Самонавчання. Діти вчать музиці через самостійну роботу з монтесорі-матеріалами, що допомагає їм розвивати музичний слух, ритм та інші навички.

4. Творчість. Монтесорі вважала, що діти мають природну потребу у творчості, тому важливо створювати умови для індивідуального та колективного музикування.

5. Надання свободи та наявність правил, які її регулюють під час занять.

6. Підготовлений дорослий для супроводу дитини в ролі посередника між нею та розвивальним середовищем.

7. Спеціально підготовлене розвивальне середовище, в якому наявні автодидактичні матеріали.

Монтессорі була переконана, що музику потрібно не тільки вивчати окремо, але й використовувати для навчання інших предметів. Вона вирішила, що музика має відігравати важливу роль у кожному аспекті навчання.

Музика тренує більше частин мозку, ніж будь-яка інша діяльність. Прослуховування її допомагає дітям, особливо тим, хто має труднощі з навчанням, отримати доступ до частин свого мозку, які функціонують не достатньо або взагалі не функціонують. Робота над музикою досягає багатьох тих самих пізнавальних цілей, що й будь-яка інша робота в класі. Зокрема, музика допомагає розвивати пам'ять дитини. Хоча робота з музикою сама по собі може не допомогти дитині запам'ятати математичні факти, тоді як пісня має мелодію, структуру, серію жестів і кілька строф, наповнених словами, які вона може запам'ятати, не кажучи вже про цілу низку спогадів, пов'язаних із радістю виконання або прослуховування пісні. На додаток до розвитку пам'яті дитини, спів і виконання музичних ігор й пісень стимулює уяву, особливо коли дитина занурена в музичні ситуації, в яких вона розігрує ролі та створює уявний світ. Одночасно з тим, що музика розвиває пам'ять та уяву дитини, вона також покращує процеси мислення, такі як розпізнавання відмінностей, логічне мислення, розпізнавання образів і математичні навички. В процесі набуття музичного досвіду, наприклад, дитина стикається з такими поняттями в протилежних парах, як «швидко» і «повільно», «голосно» і «тихо», «довго» і «коротко». Порівняння протилежних пар допомагає у формуванні понять, коли малюк спостерігає, коментує та аналізує їхні відмінності. Здатність сприймати однакові чи різні частини пісні допомагає дитині розпізнавати закономірності, що є критично важливим для розвитку ранніх навичок математики та читання.

Загальновідомо, що музика приносить користь мозку, тому що форма і структура звуків та схема мелодій відповідають нашому математичному розуму. В розрізі цього музика також прокладає шлях для абстрактного мислення. Коли дитина сприймає тони як такі, що виникають на вертикальній просторовій осі «високий»-«низький», коли вона говорить про «початок» або «кінець» пісні, коли вона описує швидкі, активні вібрації звукової хвилі як «високі», вона використовує навички абстрактного мислення. Але найбільшу користь приносить музика у сфері оволодіння мовою. Пропонування музики рідною мовою дитини сприяє подвійному мовному розвитку, особливо протягом перших шести років, коли малюк перебуває в сенситивному періоді чутливості до мови. Коли діти вчаться співати та брати участь у виконанні пісень, які римується, вони розвивають фонематичний слух. Діти, які регулярно слухають музику, що римується, здатні розрізняти різні звуки та фонемі, а отже, швидше за все, з часом розвинути сильніші навички грамотності. Монтессорі вважала, що вправи для «виховання слуху» є підготовкою дитини до розвитку мови, мета яких – «ознайомити і навчити відрізняти модуляції голосу людини» [2, С. 84-85].

Оскільки дитина має бути активним учасником процесу створення або прослуховування музики, її загальний когнітивний розвиток посилюється. Вона активно навчається, вкладаючи розум, тіло та почуття в пісню чи гру. Робота в музиці, безумовно, викликає у малюків бажання вчитися. Незалежно від того, чи включає її музичний досвід танці та спів чи просто слухання, дитина хоче повторити цей музичний досвід і знову пережити своє задоволення, співаючи собі, організовуючи ігри, пропонуючи пісні вчителю або запрошуючи своїх однокласників співати. Дитина знаходить натхнення в Космічних історіях про композиторів або з історії музики і хоче слухати музику цього композитора чи створювати власну оригінальну. Якщо фортепіано живе в середовищі, дитина хоче доторкнутися до нього, пограти на ньому, відчутти насолоду від того, як вона сама видає звуки. Музика стає навчальною дисципліною, яку дитина хоче відчувати знову і знову.

Музика – це витонченість і ввічливість. Відповідальне поводження з піаніно є надто великим випробуванням для дитини. Для того, щоб невелике дитяче суспільство могло впоратися з проблемою мати піаніно, вони повинні спочатку визнати, що музичний інструмент несе із собою певні свободи та обов'язки. Наприклад, дитина має свободу вибрати піаніно як роботу. Відповідальність, яка врівноважує цю свободу, полягає в тому, що дитина повинна дійсно працювати. Програвання випадкових звуків, бездумне повторення тієї самої пісні, безглузді дії за піаніно з партнером не є відповідальним використанням свободи дітей грати на піаніно. Коли діти зрозуміють свої свободи та обов'язки, вони можуть працювати над тим, щоб розробити для класу деякі правила фортепіанного етикету. Етикет гри на піаніно починається з питання про те, коли можна грати на музичному інструменті. Діти можуть встановити правило, згідно з яким кожен може грати на піаніно під час робочого циклу, якщо це нікому не заважає. Як тільки піаніно починає відволікати, дитина може підійти до «піаніста» і ввічливо попросити його припинити гру. Якщо це станеться, малюк, що грає, має припинити гру, незважаючи ні на що, і обидва мають знайти іншу роботу. Цей елемент етикету може з'явитися після плідного обговорення між дітьми класу. Малюкам подобається придумати нові правила етикету. У монтессорі-середовищі вони часто встановлюють власні правила, свій власний кодекс етичної поведінки. Це так само вірно в музиці, як і в будь-якій іншій області класу. Інші правила етикету, які придумали діти, можуть стосуватися того, наскільки голосно слід грати на піаніно, скільки людей має сидіти за музичним інструментом одночасно тощо. Отже, разом із фортепіано діти мають можливість обговорювати, дискутувати та створювати цілий набір нових правил для свого суспільства. Після того, як діти вивчать правила гри на фортепіано, можна розробити унікальний набір уроків «Витонченість і ввічливість», присвячений грі на фортепіано, наприклад: «Як запросити друга пограти з вами на піаніно», «Як прийняти або відхилити таке запрошення»,

«Як попросити когось грати тихіше або перестати грати», «Як прийняти чиєсь прохання припинити гру», «Як подякувати комусь за гру на фортепіано».

Музика – це регуляція тіла та емоцій. На додаток до вищезгаданих переваг, виконання музики підтримує здатність дошкільників до саморегуляції, яка потрібна їм, щоб продовжити виконання завдання, коли присутні відволікаючі фактори. Дитина, яка може виконувати важке завдання або повертатися до нього після перерви, має хороші навички регуляції уваги.

Музика – це космічне виховання. Важлива складова плану Марії Монтесорі «Космічна освіта» полягає в тому, щоб малюки усвідомили взаємопов'язаність усіх речей і особливу роль людини у формуванні не лише складу Всесвіту, а його долі.

Варто сказати про зв'язок музики з історією. Діти знайомляться з композиторами, досліджують їхнє життя, щоб інтерпретувати їхню музику. Більше того, музика несе в собі звуки іншого часу, іншої культури. Коли ми чуємо пентатонічну гамму, що лунає на кото, ми переносимося в стародавню Японію, коли ми слухаємо фугу Баха, що виливається з органа, ми майже відчуваємо високі холодні кам'яні стіни собору, що оточує нас. Зв'язок музики з історією очевидний.

Музика пов'язана з геометрією. Її діти можуть побачити в конструкції музичних інструментів. Зв'язок можна знайти між музикою та біологією. Музичні інструменти виготовляються з різних порід дерева, кожен з яких дещо по-різному резонує, виробляючи різні звуки. На створення багатьох музичних творів їхніх авторів надихнула природа («Чотири порироку» Вівальді, «Політ джмеля» Римського-Корсакова, «Море» Дебюссі).

Мистецтво і музика також тісно пов'язані між собою. Цілий напрям в образотворчому мистецтві під назвою імпресіонізм, у якому художники уникали структури у своїх картинах і натомість прагнули вловити певний настрій чи особливе світло, був наслідований у музиці такими французькими композиторами, як Клод Дебюссі та Моріс Равель. Зрештою, музика, будучи важливою у повсякденному житті, корисною для розвитку мозку, корисною для покращення емоційної та фізичної регуляції й математичного розуму, і, перш за все, розваги, є життєво важливим компонентом навчальної програми Монтесорі.

Головна обов'язкова частина Програми музичного виховання дітей в монтесорі-класі реалізується в прострі з матеріалами для розвитку музичних здібностей. Музичний розвиток дітей в рамках системи має ступеневий характер. Перший досвід спілкування з музикою малюки набувають у підготовчих вправах, які М. Монтесорі називала «Уроки тиші». На її думку, «щоб навчитися відрізняти звуки, потрібна повна тиша» [2, С. 85]. З цією метою італійський педагог пропонувала дітям декілька разів поспіль заспокоїтися, поступово промовляючи до них все тихіше своє прохання та прислухатися до звуків у приміщенні, згодом заплющити очі. «Додам, що коли

вправу зробити кілька разів, то діти добре привчаються до нерухомості, до повної тиші. А коли її й порушують, то мені досить лише кинути оком або сказати слово – і знов панує тиша...І тоді ми переходимо до звуків і шумів, спочатку різних, а далі подібних» [2, С. 85].

М.Монтессорі наголошувала на важливості для педагогів перевірки гостроти слуху дітей та радила використовувати прийом – «беззвучний голос, шепіт», який описала так: «Дитині зав'язують очі або ж керівниця стає позаду неї і кличе її за ім'ям із різної відстані. Я встановлюю урочисту тишу, зачиняю вікна, прошу дітей опустити голови і закрити руками обличчя, потім пошепки називаю дітей за іменами. Тих, хто сидить ближче, кличу зовсім тихо, хто поодаль – трохи голосніше» [3, С. 175].

Для розпізнавання звуків в монтессорі-класі використовувались свищики Піццолі, камертони, музичні інструменти (барабан, ліра, арфа). Марія Монтессорі стверджувала, що кращих результатів можна досягти за допомогою методів, які використовував Ітар ще в 1805 році, користуючись барабанами та дзвіночками. Він вважав, що декілька дзвіночків ілюструватимуть градацію звуків, а барабани – шумів (або градацію важких гармонійних звуків). На думку Монтессорі, дитина, яка отримала музичну освіту, не зможе спокійно сприймати різкі ноти, а тому в подальшому буде врівноваженою.

Сприйняття дітьми звуків відбувається через чуттєве порівняння абсолютної тиші спокою з музикою та шумами, що з'являються внаслідок будь-якого руху. Під час виконання вправи вихователь пропонує дітям зручно сісти і не рухатися, розслабитися. Через декілька хвилин педагог пошепки вимовляє ім'я дитини, яка має тихо встати та підійти до нього. Надалі діти вслухаються в окремі звуки: спів пташок за вікном, шум вітру.

Для розпізнавання шумів та відтінків звуків італійський педагог використовувала шумові циліндри та дзвіночки. Шумові циліндри — це дві дерев'яні коробки, одна з яких має червону кришку, інша — синю. Кожний комплект матеріалу містить шість циліндрів із кришками відповідного кольору, що по-різному шумлять при струшуванні (діапазон шуму — від дуже тихого до гучного), залежно від фракцій, які їх наповнюють (камінці, мушлі, пісок, будь-яка крупа). Відповідно у другій коробці знаходяться ще шість циліндрів, що утворюють за звучанням пари до першої коробки. Робота з цим матеріалом може виконуватися дитиною індивідуально після показу презентації педагогом. Дитина виймає циліндр із коробки із синьою кришкою, струшує його, порівнює звучання. Для того, щоб відшукати пару з аналогічним шумовим тоном до того циліндра, що й у педагога, вона діставатиме циліндри один за одним доти, доки не знайде потрібний. Цей матеріал можна використати у групових формах роботи, наприклад, у грі «Знайди собі пару». Діти знаходяться в колі та отримують по одному циліндру з пари. Дошкільники по черзі струшують свої циліндри, уважно слухають та ідуть по

колу шукати «пару» за звучанням, прислухаючись до інших. Коли всі пари знайдуться, гра закінчується.

З трирічного віку в дітей розвивають мелодійний та гармонійний слух з використанням спеціальних дзвіночків. Це сенсорний матеріал, який природним шляхом розкриває музичний слух дитини, закладений природою. Кожен з наборів дзвіночків містить такі матеріали: 13 дзвіночків (хроматичний звукоряд у діапазоні від ноти «до» першої октави до ноти «до» другої октави); дошка з підставками для дзвіночків (чорними та білими у першому наборі, коричневими — у другому); дерев'яна паличка; глушник на довгій ручці. Дзвіночки першого набору мають підставки чорного та білого кольорів, що нагадують клавіші фортепіано. Дзвіночки другого набору звучать так само, як і перші, але їх підставки всі коричневі. На початковому етапі знайомства дітей з дзвіночками корисно виконувати вправи, використовуючи обидва набори одночасно. Метою цих вправ є знаходження пар дзвіночків, що мають однаковий тон (аналогічно до шумових циліндрів). Дзвіночки першого набору слід розставити відповідно до хроматичного звукоряду (від ноти «до» першої октави до ноти «до» другої октави), а дзвіночки другого набору можна розмістити довільно. Дитина б'є по першому дзвіночку першого набору, а потім шукає дзвіночок з таким самим тоном у другому наборі. Більш складними є вправи, де використовується лише один набір дзвіночків, які перемішані. Діти по черзі б'ють по кожному дзвіночку, слухають його звук і намагаються побудувати звукоряд. Вправи з дзвіночками допомагають розвивати звуковисотний слух і покращують координацію слуху з голосом, адже діти, слухаючи звук дзвіночка, підсвідомо намагаються відтворити його голосом. Крім того, ці вправи сприяють імпровізації, створенню власних мелодій і є чудовою підготовкою до вивчення нотної грамоти. У подальшому під час вправляння діти вчаться розрізняти музичні звуки, знайомляться із звукорядом, читають ноти за допомогою спеціальних нотних дощечок.

Наступна складова музичного виховання полягає у пробудженні чуття ритму та заохоченні до спокійних й скоординованих рухів. Ці музичні інструменти та іграшки Монтесорі допомагають дітям розвивати музичні і ритмічні навички, стимулюють творчі здібності, сприяють загальному розвитку дитини. Вони також допомагають дітям зрозуміти й оцінити музику як важливу частину навколишнього світу. Перебування дітей у ритмічному стані означає зосередження їхньої уваги на власних рухах, коли зовнішні дії синхронізуються з внутрішніми імпульсами. Якнайкраще для цього, на думку Монтесорі, підходять струнні інструменти (арфа). Використання духових музичних інструментів викликає ритмічні мускульні рихи та наближає дитину до танцювальних рухів. За словами Марії Монтесорі, діти віком 2–5 років переживають сенситивний період, коли вони прагнуть до впорядкованості та стабільного ритму життя, оскільки це заспокоює їх, нормалізує їхній емоційний стан, підтримує пізнавальні здібності. Тому педагог має створити

на заняттях «ритмізоване» середовище з чітким розпорядком і гармонійним звуковим фоном. Загальна ритмізація життя кожної дитини та її оточення сприяє розвитку у неї відчуття ритму в ширшому сенсі — гармонії у відчутті тіла, злагодженості та свідомості в рухах. Спеціальні вправи допомагають розвивати координацію рухів і відчуття рівноваги, що безпосередньо впливає на формування у дітей відчуття музичного ритму. Дітям пропонується для виконання вправа для розвитку відчуття ритму – «Рух по лінії». Малюки рухаються по намальованій на підлозі лінії, яка має форму еліпса, наче по канату, зосереджуючись на тому, щоб ставити ступні точно на лінію. Ця вправа супроводжується грою на фортепіано. Під час гри педагог варіює розмір, темп та динаміку музичного супроводу, що спонукає дітей змінювати тип ходи (легка, важка, на носках, з підскоками) та швидкість руху. Відчуття ритму формується під час маршування під музику різного темпу, гучності, у виконанні простих рухів – бігу, ходи, до яких додаються більш складні елементи рук, ніг, корпусу, танцювальні рухи.

Вокальний розвиток дітей здійснюється через спів дитячих пісень та гам. Зокрема, дітей стимулюють співати гами за допомогою вправ із дзвіночками. Спершу діти співають гами під акомпанемент власних дзвіночків. З часом кількість варіантів виконання гам зростає. Наприклад, це може включати спів гам із динамічними відтінками.

Для вивчення нотної грамоти в асортимент монтессорі-матеріалів входять: дошка з нотним станом із заглибленнями для накладення нотних знаків; ящик з нотними знаками (кружальця-ноти, скрипковий та басовий ключі, знаки бемоль та дієз); дошка з нотним станом, але без заглиблень. Діти отримують уявлення про нотний стан за допомогою дерев'яної дошки, пофарбованої у світло-зелений колір, на якій є лінії нотного стану з невеликими круглими заглибленнями на кожній лінії та між ними. До цих заглиблень можна вкладати нотні кружечки, діапазон яких відповідає звукоряду у наборі дзвіночків. У середині кожного заглиблення написана цифра від 1 до 7, а на нотних кружечках — відповідні цифри з внутрішнього боку та назви нот із зовнішнього боку (1 — «до», 2 — «ре» тощо). Це допомагає дітям розташовувати ноти на нотному стані без помилок та перевіряти себе. Коли діти засвоять розташування нот, можна використовувати аналогічну дошку без заглиблень і цифр та нотні кружальця, на яких з одного боку написано лише назву ноти.

Вправи для музичного розвитку дошкільників включають такі види:

1. Самостійна робота з монтессорі-матеріалами. Діти використовують спеціально підготовлені матеріали для навчання музиці, такі як музичні інструменти, ноти, музичні кубики та інші.

2. Імпровізація. Діти мають можливість самостійно створювати музику, використовуючи різні інструменти та матеріали.

3. Спільні музичні заняття. Діти можуть брати участь у колективних музичних заходах, таких як спів, гра на інструментах або танці.

4. Слухові вправи. Діти навчаються розпізнавати музичні темпи, ритми та інструменти через спеціальні вправи.

5. Музичні ігри. Використання музичних ігор для розвитку музичного слуху та координації.

6. Вивчення музичної літератури. Читання книг про музику, вивчення біографій відомих музикантів та історії музики.

Ці вправи спрямовані на розвиток творчих здібностей, музичного слуху, ритму, координації та самостійності дітей. Вони допомагають малюкам розкрити свої музичні таланти та зростати у вільному та підтримуючому середовищі.

Висновки. Музичне виховання дітей в монтессорі-класі спрямоване на розвиток грамотності, аудіювання, співу, гри, рухів і навичок навчання слуху. Вивчення музики за монтессорі-методом – це практичний досвід, оскільки діти найкраще навчаються за допомогою органів чуття – чим більше органів чуття стимулюється, тим краще навчання. Замість того, щоб дозволити дітям просто почути музику, вони бачать ноти та слова, вони відчують інструменти у своїх руках, чують ритм пісні та співають її. Навчання музиці задіює майже всі органи чуття дитини!

В результаті аналізу психолого-педагогічних джерел можна виокремити основні переваги підходу Монтессорі до музичного виховання:

- покращує пам'ять, прискорює когнітивний розвиток і оволодіння новими навичками;
- малюкам легше виконувати різні вправи під музику, тому вони більше рухаються;
- заняття музикою в групах покращують навички спілкування та навчають екологічним правилам соціальної взаємодії;
- музичні інструменти Монтессорі дозволяють дітям з раннього віку досліджувати різноманітні звуки та інструменти, вправлятися у грі на них. Крім того, кожен із музичних інструментів, так чи інакше, сприяє розвитку дрібної моторики при натисканні на клавіші, користуванні дзвіночками, паличками, струнами тощо;
- розуміння ритму та його використання під час сеансів тематичних і простих пісень полегшує засвоєння математичних понять;
- коли діти намагаються зіставити почуте з тим, що чули раніше, вивчають ноти та намагаються грати гами, вони стають більш уважними та зосередженими.

Музика є ключем до вдосконалення слуху дитини. Ця робота починається з сенсорної програми Монтессорі, але музика приносить набагато складніші стимули, навчаючи дитину розуміти різні **якості звуку**: колір, гучність, тон. Це покращує інші аспекти розвитку мозку, особливо мову та спілкування, а також математичне мислення. Створення музики за допомогою співу чи гри на інструментах також поєднує розум і тіло, збагачує моторні

навички, які, як відомо, є основою розвитку людського інтелекту. Музика — це набагато більше, ніж просто знання та вміння — вона приносить красу, передає емоції та несе культуру. Коли діти насолоджуються музикою певного часу та місця, вони збагачують власний досвід людяності.

Література:

1. Базовий компонент дошкільної освіти України (нова редакція). Дата оновлення: 12.01.2021. URL: https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf (дата звернення: 02.03.2025).
2. Монтессорі М. Метод наукової педагогіки. Київ : Державне видавництво, 1921. 156 с.
3. Радул О. С., Прибора Т. О., Андросова Н. М., Завітренко Д. Ж. Педагогіка Марії Монтессорі: минуле і сучасність : навч. посібник / за ред. О. С. Радул. Кропивницький : ФОП Піскова М. А., 2023. 226 с.
4. Дичківська І. М. Педагогіка М. Монтессорі: виклики сучасності : монографія 2-ге вид., доп. Рівне : Волинські обереги, 2022. 384 с.

References:

1. Bazovyi komponent doshkilnoi osvity Ukrainy (nova redaktsiia) [Basic component of preschool education in Ukraine (new edition)]. Retrieved from http://https://mon.gov.ua/staticobjects/mon/sites/1/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf [in Ukrainian].
2. Montessori, M. (1921) *Metod naukovoї pedahohiky [Method of scientific pedagogy]*. Kyiv : Derzhavne vydavnytstvo [in Ukrainian].
3. Radul, O. S., Prybora, T. O., Androsova, N. M., Zavitrenko, D. Zh (2023). *Pedahohika Marii Montessori: mynule i suchasnist [Maria Montessori: The Past and the Present]*. Kropyvnytskyi : FOP Piskova M. A. [in Ukrainian].
4. Dychkivska, I. M. (2022). *Pedahohika M. Montessori: vyklyky suchasnosti. [M. Montessori Pedagogy: Challenges of the Present]* – monohrafiia 2-he vyd., dop. Rivne : Volynski oberehy [in Ukrainian].